

УДК 811.161.2'4282

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286190>

Г. Б. Мінчак

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: minchakgb@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1673-475X>

В. П. Заскалета

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: v_zaskaleta@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1294-0329>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *СЛОВО* В ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Abstract

The article describes the structure and means of verbalization of one of the basic concepts in the individual author's conceptual worldview of Myroslav Dochynets – the concept *WORD*. It is proved that the cross-cutting cultural concept in the writer's work is connected with the spiritual sphere, with a person's faith and morality, which is confirmed by the frequency of use, in particular in intertextemes – titles of works and their epigraphs. The components of the nuclear, core, and peripheral zones of the concept field are described, actualizing the conceptual, figurative, and value components in the structure of the concept *WORD*. We determine the three-dimensionality of the given concept in Myroslav Dochynets' works: mystical – creative – dualistic, which is metaphorically verbalized in actual metaphors, similes, personifications, epithets. The micro-contexts from the works of the writer presented in the article clearly testify to the involvement in the concept of the components of the moral-ethical and mental plans related to the implementation of the dichotomies *OWN – OTHERS*, *GOOD – EVIL*, *TRUTH – LIES*, with the identification of the word with a person, with their people. It is found that this goes beyond the interpretation of the concept, verbalized in explanatory dictionaries of the Ukrainian language, and testifies to its originality in the cognitive continuum, its deep philosophical background, secret essence and archetypal character, which is stipulated by the writer's attraction to folklore, Christian perception of the environment.

The description of the verbalized concept, firstly, can be useful for compiling a semantic dictionary of the Ukrainian language and expanding the dictionary of the language of creative personalities of Ukraine in the second half of the 20th – beginning of the 21st century; secondly, it can be useful in the process of studying the Ukrainian language as a foreign language, because it produces illustrative material for learning the deep meanings of the national conceptual sphere.

Keywords: concept *WORD*, artistic picture of the world, Myroslav Dochynets, verbalizers of the concept, metaphor, personification, comparison, epithet.

Аногація

У статті описано структуру та засоби вербалізації одного з базових концептів в індивідуально-авторській концептуальній картині світу Мирослава Дочинця – концепту *слово*. Доведено, що наскрізний культурний концепт у творчості письменника пов'язаний із духовною сферою, із вірою й моральністю людини. Він доволі частотний, зокрема в інтертекстемах – заголовках творів та їхніх епіграфів. Описано складники ядерної, приядерної та периферійної зон концептополя, що актуалізують поняттєвий, образний і ціннісний компоненти в структурі концепту *слово*. Визначено тривимірність слова у творах Мирослава Дочинця: містичне – креативне – дуалістичне, що метафорично вербалізовано у власне метафорах, порівняннях, персоніфікаціях, епітетах. Наведені в статті мікроконтексти з творів письменника-мислителя виразно засвідчують залучення до концепту компонентів морально-етичного й ментального планів, пов'язаних із реалізацією дихтомій *СВОЄ – ЧУЖЕ*, *ДОБРО – ЗЛО*, *ПРАВДА – БРЕХНЯ*, з ототожненням слова з людиною, з її народом. З'ясовано, що це виходить за межі тлумачення цього концепту, вербалізованого в тлумачних словниках української мови, і засвідчує його оригінальність у когнітивному континуумі,

його глибоке філософське підґрунтя, втаємничену сутність і архетипний характер, що зумовлено тяжінням письменника до фольклорного, християнського сприйняття довкілля.

Опис вербалізованого концепту, по-перше, може бути корисним для укладання семантичного словника української мови і розширення словника мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття; по-друге, може стати в пригоді в процесі вивчення української мови як іноземної, тому що продукує ілюстративний матеріал для пізнання глибинних смислів національної концептосфери.

Ключові слова: концепт слово, художня картина світу, Мирослав Дочинець, вербалізатори концепту, метафора, персоніфікація, порівняння, епітет.

Вступ. Розвиток антропоцентричної парадигми в сучасному мовознавстві поглибив усвідомлення мовних явищ не лише як засобів комунікації чи / або експресії, а й осмислення їх як інструментів когніції. Потреба проникнути і вивчити глибше ментальність націй, мову і мовлення в широкому контексті культури, історії, суспільства спричинили до того, що когнітивна лінгвістика стала інтегральним пріоритетним напрямом лінгвальних досліджень сьогодення. Серед проблем когнітології важливе місце посідають співвідношення концепту з дотичними до нього поняттями та особливості його об'єктивації в мові, зокрема в індивідуально-авторській концептуальній картині світу.

Сучасне світове й українське мовознавство активно послуговується терміном *концепт* як комплексом культурно детермінованих уявлень про предмет, певним культурно зумовленим ментальним утворенням (Голубовська, 2016), як вмістилищем узагальненого культурного смислу (Жайворонок, 2006, с. 10), як певним мінімальним “пакетом” інформації, який репрезентовано в одиницях мови та мовлення. На думку німецької когнітологині Моніки Шварц, концептокорпус природної мови становлять дві сфери – концепти-категорії та концепти-символи (ідіоконцепти). Перші позначають певні класи об'єктів, другі – репрезентують образи, що мають національну значущість у ментальному лексиконі (Schwarz, 1996, s. 88).

Як відомо, опис концепту передбачає не тільки сукупність усіх можливих реалізацій у мовленні, а й містить приховані смисли, не експліковані в мові, інколи – утрачені чи непомітні в повсякденні. Із цієї причини вивчення авторського, художнього, мовлення суттєво доповнює базові складники концепту, які дозволяє виявити концептуальний аналіз у системі асоціативних зв'язків лексичних, фразеологічних одиниць, тематичних груп. А. К. Мойсієнко доречно зауважує, що часто в мовленні не усвідомлюється метафорика багатьох висловлювань, тісно пов'язаних із культурою. Письменник упроваджує мовні метафори в систему внутрішніх знакових зв'язків тексту (Мойсієнко, 2008, с. 12), що й полегшує розуміння. Отже, “мова художнього твору, зокрема прози, в аспекті лінгвокультурології дає можливість перейти від внутрішньосистемного аналізу до одиниць знання, до глибинних смислів національної комунікації” (Бибик, 2008, сс. 31–32).

Предметом уваги в цьому дослідженні є концепт слово в художньому доробку Мирослава Дочинця, чия оригінальна творчість гармонійно поєднує загальнолюдське та національно самобутнє. Зазначений концепт був обраний для аналізу з двох причин:

1) лексема *слово* як найбільший вербалізатор концепту *СЛОВО* – досить частотна в ідіостилі Мирослава Дочинця;

2) концепт *слово* належить до числа концептів, які дослідники визначають як *базові* (див. про це, наприклад, у І. О. Голубовської (2016), Н. О. Мех (2020)), зокрема і в українській культурі. Дослідження базових концептів має неабияке значення, оскільки дозволяє, як стверджує І. О. Голубовська, “встановити континуум

у дискурсивному розгортанні семантико-когнітивного змісту лінгвоконцептів, продемонструвати тяглість модусу світосприйняття і світооцінки українців” (Голубовська, 2016, с. 93). У висвітленні змісту базових концептів ментальності посутню роль відіграє їхня вербальна демонстрація в текстах митців слова. Художній концепт – це репрезентована письменником складна структура, що передає світобачення цілого народу й індивідуально-авторське осмислення суті предметів чи явищ дійсності. Сміслові наповнення художніх концептів прямо залежить від культурного й емоційного досвіду письменника, який є узагальненим образом носія національно-культурних цінностей. Декодування художнього тексту з погляду когнітології дає змогу перейти від внутрішньосистемного аналізу одиниць знання до глибинних смислів національної концептосфери. Як частина художньої картини світу письменника – “метамовної”, вторинної щодо когнітивної картини – концепт слово може набувати нових дефініцій чи увиразнити наявні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слово як образ у художній картині світу письменника часто було предметом мовознавчих досліджень. Ґрунтовно цю проблему висвітлила Н.О. Мех у своїх працях (2008, 2020). Чи не найбільше проаналізований концепт слово в текстах Кобзаря (Єрмоленко, 1989, 2019, 2020; Фаріон, 2012; Федурко, 2014), що не випадково, оскільки весь словник мови Шевченка містить 178 уживань цієї лексеми (Фаріон, 2012, с. 12). Це одна з найчастотніших мовних одиниць опису і пізнання світу. У статті С.Я. Єрмоленко (2020) простежено вербалізацію концепту слово в текстах Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Л. Українки, О. Олесея, М. Рильського, Л. Костенко, М. Вінграновського.

Крім того, семантичні трансформації слова досліджено у творчості О. Олесея (Голобородько, 2011; Єрмоленко, 2020), М. Вінграновського (Гладир, 2013; Єрмоленко, 2020), Л. Костенко (Мех, 2010; Заремська, 2012, Єрмоленко, 2020), П. Мовчана (Скидан, 2021), В. Бойка (Черненко, 2021), Р. Іванченко (Огар, 2015).

Лінгвоконцепт слово в художніх текстах сучасного українського письменника-мислителя Мирослава Дочинця ще не був предметом окремого дослідження в україністиці.

Мета статті полягає у встановленні й аналізі художньо-семантичного змісту концепту слово й засобів його вербалізації в художній картині світу Мирослава Дочинця. Для досягнення поставленої мети передбачено розв’язати такі **завдання**: 1) описати вербалізатори концепту слово в художніх текстах Мирослава Дочинця та класифікувати їх; 2) визначити складники концептуального (номінативного) поля цього концепту в ядерній, приядерній і периферійних частинах; 3) виявити нові, не зафіксовані колективною свідомістю компоненти концепту слово, які ускладнюють його будову, а можливо, стають частиною й інших концептів.

Методи та методологія проведеного дослідження. У роботі використано низку *загальнонаукових методів* (методи аналізу та синтезу), що уможливило узагальнити теоретичні передумови вивчення концепту, та спеціальних *лінгвістичних методів*, а саме: *описовий метод і концептуальний аналіз* як різновид лінгвістичного, що дає змогу виявити специфіку вербалізації концепту слово в художній картині світу письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Констатуємо, що слово – концепт на основі поглядів тих лінгвістів, які вважають, що “якщо про якийсь феномен носії культури можуть сказати “це добре (погано, цікаво, образливо і т. ін.)”, то цей феномен формує у відповідній культурі концепт” (Вільчинська, 2018, с. 42). Пор. оцінку слова в українців, відображену в прислів’ях і приказках, зафіксовані

М. Номисом: *гостре словечко коле сердечко; добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш; за грубе слово не сердься, а на ласкаве не здавайся; і від солодких слів буває гірко; кого не б'є слово, тому й палиця не pomoже; коня керують уздами, а чоловіка – словами; від солодких слів кислиці не посолодшають; від меча рана загоїться, а від лихого слова – ніколи тощо* (Номис, 1993). Наявність значної кількості номінацій цього концепту свідчить про високу номінативну щільність цього фрагмента мовної системи, що відображає актуальність вербалізованого концепту в народній свідомості. Крім того, за спостереженнями мовознавців, “у світоглядній концепції українського народу сформовано образ слова як святині, великої духовної цінності з божественною природою й, попри всю його ідеальну сутність, із великим потенціалом – людинотворчим, націєтворчим, духотворчим” (Огар, 2015, с. 79).

Специфіку вербалізації концепту слово відображає концептуальне поле, у якому системно представлено концептуальні ознаки, реалізовані у відповідних текстових інтерпретаціях. Поняття “концептуальне поле” вживаємо, слідом за Л. Л. Шевченко, “щодо впорядкованої множини мовних одиниць — концептуальних компонентів, пов'язаних між собою системними відношеннями, які об'єднуються на основі спільного смислу, формують один з аспектів концептуального змісту і згруповані навколо ключових слів тексту” (2022, с. 50). Зважаємо на думку М. В. Скаб про те, що перелік мовних засобів-вербалізаторів “може розширюватись, коли до нього зараховують етимологію слів, що виступають виразниками тих чи тих понять, антоніми, синоніми, контексти вживання (семантичні комплекси), семантичні поля, оцінки, образні асоціації, метафорику, фразеологію, мовні шаблони, типові синтаксичні позиції, словотвірні гнізда” (2007, с. 478). Усі ці параметри актуалізують поняттєвий, образний і ціннісний компоненти в структурі концепту: поняттєвий складник відображає дефініційну структуру, образний – когнітивні метафори, ціннісний – визначає місце, що займає ім'я концепту в лексикографічній системі конкретної мови, куди входять етимологічні, асоціативні характеристики певного імені (там само).

Виходячи з того, що поняття – частина концепту, уважаємо словникові тлумачення ядром концепту. Одинадцятитомовий академічний словник української мови подає кілька тлумачень лексеми *слово*, з яких випливає, що ядерними смисловими компонентами концепту слово є такі: 1) слово – мовна одиниця, звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу; 2) слово – це мова, мовлення; 3) слово – це чиїсь висловлювання, фрази; 4) слово – це прилюдний виступ, промова де-небудь (СУМ, 1978, с. 367).

Концепт, зокрема і слово, експлікується в певному тексті засобами, що парадигматично, синтагматично чи асоціативно пов'язані з ключовою лексемою і наявні здебільшого в одному-трьох реченнях. Дослідження засобів формування концепту слово у творах Мирослава Дочинця виявило, що в текстовому процесі зазначений концепт відтворюється за допомогою різних слів-номінантів: найчастіше – ключовим словом-іменем *слово*, рідше – іншими лексемами на зразок *письмо*, *звук*, *буква*, *мова*, *думка*, *голос*, а також їхніми похідними та займенниковими відповідниками, наприклад: “*Писати... Це намагатися словами врятувати зламаний світ*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 213); “*Смисл усякого письма в тому, щоб укріпити в людності дух добротності – найбільше з благ*” (“Вічник”, 2012, с. 159); “*Письмо – це проривання до думки крізь нетрі слів*” (“Єдин”, 2019, с. 26); “*Спаси, Спасе, бентежну душу чоловіка, що рясно засівав ниву маком слів... Щоденний писар щоденного письма*” (“Єдин”, 2019, с. 153); “*Письмо – це збирання блукаючих зарядів слів і генерування струмів світу. І безконтактне передавання їх*

до читацьких сердець” (“Чарунки днів”, 2023, с. 48) “Бувало, втрачав слова, але натомість мені відкривався дар Мови” (“Єдин”, 2019, с. 53); “Господу не так уже й багато потрібно слів. Власне, молитва – це не слова, не прохання. Молитва – це прийняття Духа” (“Єдин”, 2019, с. 69); “Цього разу спіткнувся об Рильського: “Все на світі повік не вмирає, / І в ефірі живе кожен звук”” (“Світло семи днів”, 2018, с. 195); “Ті ж слова і той же голос... До болю знайомий, такий рідний голос – дзвінкий і грайливий – пробився через час і простір” (“Світло семи днів”, 2018, с. 61); “Бентежила не стільки сутність слів, не стільки те, що вони призначалися їй, а саме їхнє звучання. Сам голос. Його голос” (“Світло семи днів”, 2018, сс. 10–13).

Однак для Мирослава Дочинця слово не просто знак, суперзнак, основна одиниця номінації, комунікації чи порозуміння, тобто лінгвістична одиниця. Для нього слово – це щось глибше, з особливим естетичним навантаженням. Лексема *слово* часто є компонентом назв творів письменника, наприклад, “Світильник слова”¹, а також підзаголовками у збірках творів на зразок “Вершини й низини слова” (“Чарунки днів”, 2023, с. 67), “Золоті слова” (“Чарунки днів”, 2023, с. 89); “Повнослів’я” (“Чарунки днів”, 2023, с. 100); “Два слова” (“Чарунки днів”, 2023, с. 115), “Просто слова” (“Чарунки днів”, 2023, с. 116); “Словохіть, словохідь, словоплідь...” (“Чарунки днів”, 2023, с. 138); “Слова і метал” (“Чарунки днів”, 2023, с. 147), “Буква має значення” (“Чарунки днів”, 2023, с. 200), “Аромат слова” (“Світло семи днів”, 2018, с. 171), “Сила слова” (“Світло семи днів”, 2018, с. 45), “Сніги й слова” (“Єдин”, 2019, с. 56), “Страж гори Слова” (“Єдин”, 2019, с. 152), “Трава наших слів” (“Єдин”, 2019, с. 168) тощо. Понад те, виразними конденсаторами вербального втілення концепту слово є поруч із заголовками й інші інтертекстеми – епіграфи. Пор.: епіграф до твору “Колись...” – цитата М. Драй-Хмари: “Люблю слова щеповнодзвонні, як мед пахучі та п’янкі, Слова, що в глибині бездонній пролежали глухі віки” (“Світло семи днів”, 2018, с. 19); епіграф до твору “Сила слова”: “Живий язик можна і треба студіювати, як живу рослину, але не можна і не слід засушувати і заковувати в мертві правила і формули” (Іван Франко) (“Світло семи днів”, 2018, с. 191); епіграф до твору “Гойдалка”: “О милий зук, за що тебе люблю? / Ти що, скажи, незнаного тайи, / Що серце так хвилюєш і томиш” (Володимир Свідзинський) (“Світло семи днів”, 2018, с. 60); епіграф до твору “На чотирьох вітрах”: “А ще ловити вітер / Й писати вітряно, / Маючи теплість слів” (Катя Новак-Ботнар) (“Світло семи днів”, 2018, с. 65), “Слова, які промовляємо, стають домом, у якому живемо” (Хафіз) (“Світло семи днів”, 2018, с. 183) тощо.

Наведені інтертекстеми – назви творів й епіграфи до них – уже свідчать про те, що для М. Дочинця, як і для його попередників чи сучасників (наприклад, Т. Шевченка, М. Вінграновського, Л. Костенко, П. Мовчана), концепт слово є основною субстанцією творення світу; інструментом для осягання людської душі, серця, матеріальним домом духа. Це дозволяє нам говорити, услід за спостереженнями І. Фаріон (2012) про Шевченкове слово в потрактуваннях Д. Донцова, про тримірність слова й у творчості Мирослава Дочинця: **містичне слово – креативне слово – дуалістичне слово.**

І. Слово містичне: у натхненної, окриленої вірою людини (насамперед письменника) воно завжди виконує функцію творення світу. Переосмислюючи відомі істини, М. Дочинець підносить слово до космічних площин й переконує

¹ Слово-світильник зафіксоване у Словнику мови Євгена Сверстюка зі значенням «слово як носій високих ідей свободи, істини, просвіти; закличне слово» (2014) (Словник мови творчих особистостей України, 2022, сс. 652–653).

в його всеосяжності та значущості, божій сутності. Не випадково одним із провідних змістових складників концепту слово у творчості письменника є ідея про першопочаток слова-логоса: *“Все має початок. І починається все зі Слова. А потім ідуть слова. Слово більше, ніж слово, більше, ніж звук і літери. Слово – код, загадка, емоція, смак. Саме – смак. Найдавніші слова смачні* (далі йдеться про перші зафіксовані слова *страва, мед, риба* – Г. М.; В. З.) ... *Слова народжувалися зі смаку, з радості, з насолоди*” (“Єдин”, 2019, с. 215); *“...здавалося б, звичайні слова. Але ні. Це код, який міняє формулу крові. Структуру мозку. Об’єм серця*” (“Єдин”, 2019, с. 69); *“Підвели мене до вічного учнівства – науки Божої, яка відкрила потоки енергії Слова і розкрила головний інструмент творення – наДих*” (“Єдин”, 2019, с. 140); *“І створюємо не літери, не барви, не ноти. Ми пориваємося вловити віяння духа й скристалізувати його в летючий образ*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 41); *“Можливо, розгадка секретів слова, яке від Бога, може спонукати людину уявити й себе богом*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 68).

Слово від Бога, письменник – лише слуга, охоронець, сторож і провідник цього божого творіння: *“Коли Бог створював слова, першими були – любити”, “дякувати”, “прощати”. Щоб ти з ними починав і завершував свій день*” (“Єдин”, 2019, с. 48); *“Скільки слів, надто чужих – молодих, невідомих, кволих – він підняв на крило, дав їм небо. Сторож слів. Писар дня і ночі”* (про письменника Петра Сороку – Г. М.; В. З.) (“Єдин”, 2019, с. 121); *“Страж гори Слова*” (“Єдин”, 2019, с. 152); *“Провідник Слова і словотворців”* (про М. Слабошпицького – Г. М.; В. З.) (“Чарунки днів”, 2023, с. 72); *“Служачи все життя словам, підійшов упритул до визнання неспроможності їх перед абсолютним Словом”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 71).

Понад те, неповторність людини порівнюється з унікальністю слова як у плані вираження, так і в плані змісту: *“Ми всі – як літери. Кожен із нас ЄДИН у своєму вигляді, звучанні і змісті. Але разом ми складаємо одну Абетку світу і пишемо одну книгу – Життя”* (“Єдин”, 2019, с. 110).

Людина, письменник, добуває із себе слова, які вона сприймає всіма органами чуттів: *“Воістину мав рацію біблійний Давид: добувай слово із себе*” (“Єдин”, 2019, с. 150); *“Слово беру не тільки на слух, але й на зуб, нюх і дух”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 69); *“Коли пишеш, братику, пробуй фразу не тільки на око, але й на вухо і на язик. Має бути смачно. І ситно – як від хліба і вина...”* (“Єдин”, 2019, с. 152). Як видно з останнього речення в прикладі, слово – це і духовне причастя людини; воно живить її: *“Чоловікові не слід покидати свого ближнього в бесіді, не вділивши йому якогось мудрого вислову. Лиши за собою живе слово”* (“Світло семи днів”, 2018, сс. 194–195). Слово рятує людей своєю світлістю і теплом: *“Рятувався працею, Словом. Все, чого торкалося його перо, набувало відтінку значущості, глибини пророцтва. Рядки променіли світлом і теплом”* (“Єдин”, 2019, с. 241). У словах – вічність: *“Це поштова листівка, що випала із закинутого словника – в ній тільки два слова: “Люблю, пам’ятаю”* (“Єдин”, 2019, с. 46).

Слово – невід’ємна частина природи: *“Якщо писати просто неба, під деревом, при кущиках дикої ружі, над потічком, опустивши босі ноги в траву, – то шум листя, дзюрчання води, щебетання птахів, запах квіття і свіжість зелені дивним чином переходять у письмо і поселяються між рядками, дихаючи разом зі словами...”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 27).

Містичний компонент у концепті слово експлікований графічно (велика – мала літера), граматично (однина – множина): *“Дім Слова – дім Душі”* (“Єдин”, 2019, с. 208); *“Все більше Слово поборюють слова, а талант – амбіції”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 149); *“Шукайте скрізь Дух, а не букви”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 24);

“Бувало, втрачав слова, але натомість мені відкривається дар Мови” (“Єдин”, 2019, с. 53); “Господу не так уже й багато потрібно слів. Власне, молитва – це не слова, не прохання. Молитва – це прийняття Духа” (“Єдин”, 2019, с. 69); “Там, Петре, зустрине тебе Петро, котрий знає, що ти не завжди був скелею – частіше піском, камінцями для тих, хто йшов по тобі вгору до Слова. ... Хіба не до цього ти йшов, плуганячи за собою Слово. Люблячи Його, служачи Йому, рятуєчись Ним!” (“Єдин”, 2019, с. 121).

Для письменника магічність слова органічно поєднана з метафоричністю як способом мислення, що явно виходить за мовну сферу: “Що таке магія, харизма слова?” – запитують іноді читачі. “Це тонка, органічна метафоричність”. – “А що таке метафоричність?” – “Це кориця між рядками. Не треба шкодувати кориці...” (“Єдин”, 2019, с. 13); “Метафора, відкрита чи прихована, чи бодай її блідий відблиск – цей місячний посвіт загадки слова, його неосяжної магії” (“Чарунки днів”, 2023, с. 62). Як бачимо, магічність пов’язана із загадковістю, непередбачуваністю, невловимістю слова, його внутрішньою енергією: “Магія слова – це не стиль, а радше міра стилю; це не лексика, а лексикографія; власне, це й не слово, а розчинення в слові, присутність загадкової сутності між рядками. ... Це свого роду графо-геометрія, побудова кристалічної решітки прози. Пишучи, я “пробую” фразу на смак, звук, внутрішню енергію, придивляюся до її графічного рисунка на папері” (“Світло семи днів”, 2018, с. 200); письменник – це “довіритель слів” (“Світло семи днів”, 2018, с. 75); філолог – це “знавець прихованого змісту слів”, “ловець слів” (“Світло семи днів”, 2018, с. 104).

Містичне звернення до слова в Мирослава Дочинця має виразне національне звучання, висловлене через опозицію свій – чужий: “Коли розмовляє (навіть невміло) мовою пращурів, на язика озивається більше рецепторів смаку, легені сколихують свіжі хвильки, а з серця через клітини перебігає живлюща енергія, що розбурхує поспулі гени. Бо слова рідної мови наснажені силою роду і таємницею їх віщого зароду – для твоїх родителів, для тебе і твоїх нащадків. Це найцінніший наш маєстат. Наша особлива прикмета присутності в цьому строкатому світі” (“Чарунки днів”, 2023, с. 33). Увиразнюється СВОЄ через українську метафорику, пов’язану із землеробством: “Перо йде за словом натужно, як за плугом. ... Це написано про мене і для мене. Це написано для мого серця...” (“Єдин”, 2019, с. 113); “Хіба не до цього ти йшов, плуганячи за собою Слово” (“Єдин”, 2019, с. 121); “... словам, аби закілчилися, теж потрібна жива вода” (“Єдин”, 2019, с. 124); “Спаси, Спасе, бентежну душу чоловіка, що рясно засівав ниву маком слів” (“Єдин”, 2019, с. 153); “Виходячи на словесну ниву, проорював борозну духа” (“Єдин”, 2019, с. 241); “... тих, що при книжці, – двоє. Писальник і читальник. Сівач і пожинач Слова. Вічне ловлення тіні, мрії, ілюзії...” (“Єдин”, 2019, с. 246).

Згадана дихотомія свій – чужий представлена і в іншому аспекті потрактування концепту слово, пов’язаним із його креативністю.

II. Слово креативне: воно не лише витвір, результат, а й творець, тому що народжує неповторну національну людину і світ. Таке креативне трактування природи слова у творчості М. Дочинця виявлено:

1) у первинності духовного чинника порівняно з матеріальним, що експліковано ще в давній філософії Геракліта, Платона: “У музеї Степана Андрійовича. (...). Слів мало, як і в нього. Уклін. Зворушення. Задума. Отямлення. Щеплення українського духа” (“Чарунки днів”, 2023, с. 127); “Пишучи – зчитуєш знаки свого серця” (“Чарунки днів”, 2023, с. 34); дух поселиться між рядками слів (“Єдин”, 2019, с. 159); “Текст стає тоді письмом, коли долаються прописи і приписи. Коли літери стають

знаками духа” (“Чарунки днів”, 2023, с. 87); “Великі письменці відрізняються від тих, хто щось пописує, дописує, списує, тим, що вони – першосвященники в цитаделі духу, першовідкривачі в океані Слова” (“Чарунки днів”, 2023, с. 95); “Ніша в літературі – це не місце, до якого йшов... Це – присутність твого духу, образу, твого світогляду, які розширюють простір Слова і застовплюють під його небесами суверенну нішу” (“Чарунки днів”, 2023, с. 148); “І книга ця – замість мого тіла, / І слово це – замість душі моєї...” (цитата поета Х століття Григора Нарекаці” (“Світло семи днів”, 2018, с. 203); “Як Шевченко передав код українського духа словом, так Лисенко передав його звуковим ладом” (“Світло семи днів”, 2018, с. 82).

Як свідчать наведені приклади, реалізації концепту слово часто комбінаторно пов’язані із лексемами *дух* і рідше – *душа*. Така синтагматика не випадкова: слово в подібних контекстах усвідомлюється як матеріальний дим духа, як похідне від внутрішнього стану людини, як інструмент осягання людської душі та духу і є реакцією на сприйняття довкілля: “Найбільше заважає сама література – авторитети, стилі, жанри, теми, сюжети, ідеї та інші потеруха. Оцет, що закислоє вино Слова. Забудь, що ти маєш до цього стосунок. Твоє письмо – це твоє дихання, твій пульс, яснобачення твоєї душі. Зрештою, це задзеркалля, куди тайкома весь час хочеться зазирнути. Бог створив світ і заховав від нього ключі” (“Світло семи днів”, 2018, с. 191).

Слово, логос не лише інструмент у руках Бога в керуванні матеріальним світом, а й засіб звернення до Бога. Із цієї причини цей концепт вміщує смисловий компонент – *молитва*. Тут слово – шлях до найвищої істини, що оголює найпотаємніше в людині: “Ми навіть не здогадуємося, що завжди є хтось, хто потайки благословляє нас. Тому й самі молимося за тих, хто поряд, хто далеко, кого вже немає. Якщо вміємо, то словом, а якщо ні – то світлою думкою, зичливим помислом” (“Чарунки днів”, 2023, с. 123); “Залишаюся з останнім поклоном тобі за все недослухане, *недомовлене і недомолене*” (“Єдин”, 2019, с. 121);

2) у національній своєрідності і неповторності через слово у дихотомії свій – чужий: “Своє. Це – і материні і батькові слова, що річищем моєї крові перетекли вже до дітей і внуків. Потятко (пташка), дівчачок (хлопчик), парнюшок (перина), скланочка (пляшечка), лакомина (делікатес), бабовка (лялька), віллонька (ліхтарик), поливочка (супчик), паленчина (горілка), солонинка (сало), пасулька (квасоля), добрятина (смакота), дарчик (подарунок), любкання (пестощі), регула (натхнення)” (“Єдин”, 2019, с. 24); “...філософія – чуже, холодне академічне слово. Є тепліше і мудріше *наше слово*, яке до того ж включає присутність не тільки розуму, але й душі – *любомудріє*” (“Єдин”, 2019, с. 208); “У фразі “наш час” ключове слово – *НАШ*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 32); “...слова рідної мови наснажені силою роду і таємницею їх віщого зароду – для твоїх родителів, для тебе і твоїх нащадків. Це найцінніший наш маєстат. Наша особлива прикмета присутності в цьому строкатому світі” (“Чарунки днів”, 2023, с. 33); “Вражена тим, яку неймовірну енергетику мають деякі українські слова. І деякі літери теж ЗСУ” (“Чарунки днів”, 2023, с. 210); “Футбол! Командра гра... Тримайтеся, чужі ворота! Тримайтеся, *наші*, що розмовляють *чужою мовою*... Вся наша жінзь – ігра” (“Чарунки днів”, 2023, с. 78).

своє закорінене у фольклорі, у діалектах: “В дитинстві я любив нашу закарпатську казку про Скляну гору. Про гору коштовностей. Вона ввижалася мені дивовижною, загадковою, ряхтіла в дитячій уяві мільйонами самоцвітів. Аж поки з часом я сам не наблизився до неї впритул – до гори скарбів мого народу. *Перлів слова*. (...) І ось моя маленька гора *словесних коштовностей*, золоті роси закарпатського

любомудрія, фольклорних мініатюр-афоризмів. Плід праці сорокарічного збирання – книга *“Сонце на крисані. Золоте слово Срібної землі”*. Бо це і є золотий ключ до пізнання свого народу. Бо *“слово народне – старше за гроші. “Слово народу – Божий батіг”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 113). Давнє українське слово здатне розбудити свій народ і продемонструвати іншим націям свою гідність і неповторність. Нації ідентифікують себе за допомогою слова: *“Впізнавали себе в Слові”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 176). Саме своє передбачає низку спільних характеристик: ментальних (єдність світогляду), аксіологічних (однакові цінності), соціальних (належність до однієї історикокультурної спільноти). Накладання цієї опозиції (свій – чужий) на концепт слово відкриває особливо болічу проблему національної окремішності через мову. Пор. інші контексти, в яких чуже слово марковане як негативне, неприродне: *“Є слова, що ховають у собі невловиму загадкову тривогу. Вони не можуть нести нічого доброго. Одним із таких було для мене в дитинстві слово “котлонадзор”* (“Єдин”, 2019, с. 84); *“Ми ще добре не знали літер, зате вигойкували на весь куток чудні слова страшною магічної сили – “корнер”, “офсайд”, “генд”, “пенальті”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 20).

Безпосереднім джерелом усвідомлення креативності слова в Мирослава Дочинця є Біблія: *“Моя баба Марта читала одну книгу на все життя – Псалтир. Її називають жіночою Біблією. (...) Прочитувала кілька сторінок, закривала книгу, гладила потріскану палітурку і тихо проказувала: “Словом убираємося, Словом укриваємося, Словом скріплюємося!”* (...) *Я слухав, вдивлявся в бліді літери, теж значуще ворухив губами, але мене більше цікавило, хто і як це міг так написати. Щоб воно і усмішку засвічувало, і витискало сльозу, і владігнувало серце...*” (“Чарунки днів”, 2023, сс. 88-89); *“Це вона (бабуся. – Г. М., В. З.) навчила мене, що в книжці між сторінок і рядків повинна жити Душа. Тоді вона – Книга”* (“Єдин”, 2019, с. 134). Промовистим біблійним алюзивним прикладом є фраза із твору М. Дочинця *“Заповіді письменника”*: *“16. Люби слова, але не чини з ними перелюбу”* (“Єдин”, 2019, с. 147). Ще пор.: *“Ти зцілюси. Скажи мені слово, щоб я видужав”, – просили його. “Кажу тобі слово: зцілися. Але одного буде мало. Тому кажу слово триєдиної сили: будь цілий тілом, думкою і духом”* (“Єдин”, 2019, с. 249). Загалом мовно-ментальний зв’язок із Біблією – одна з визначальних рис українського художнього мовомислення, універсальна тенденція, яку показово відбивають усі художні тексти на всіх етапах розвитку української літератури (Скаб, 2023, с. 28).

III. Слово дуалістичне: дуалізм слова впливає із сили та слабкості людської природи, із внутрішнього роздвоєння людини, з її вагань у системі цінностей тощо. Спостерігаємо такі протиставлення:

1) слово-правда – слово-брехня; щире слово – оманливе слово: *“Тиждень поспіль у нічні чування слухаю періоджерела – відосики з одкровеннями їхніх політиків та експертів, лічного состава та полонених, просунутих лібералів та рядових громадян з вулиці. Тобто – живе, хоч і доволі гниле слово, в якому ховаються приховані сенси”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 200); *Слово світле і темне; писемне слово бліде і мляве перед словом живого життя* (“Вічник”, 2012, с. 159); *“Не чіпляйтеся за тяжкі, глухі, сірі слова. Бо вони вчепляться у вас і потонуть разом із вами в трясовині буденних змагань. Тримайтеся слів легких, високих, дзвінких, які підхоплять і понесуть у височінь мрії, у небеса втіхи”* (“Єдин”, 2019, с. 230); *“Що зчитувати? Букви і слова?” – “Ні. Знаки, промені поза буквами і словами”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 122); *“...у вашому голосі звучить особлива тональність. Я б сказав: тональність внутрішньої правди. ... коли мені бреше близька людина, в мене з’являється щось схоже на судоми. Наче легкий параліч”* (“Єдин”, 2019,

с. 190); *“Немає слів, які розкрили б глибину сутності речей”* (“Єдин”, 2019, с. 210); *“Красу не можна подарувати, не можливо описати, бо слова не годні всотати в себе чародійний збіг речей, прекрасних форм, барв, запахів, тонку структуру світлотіней, шурхіт листя чи снігу, дзвін тиші...”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 17); *“Тільки в світі правди, що мамине слово...”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 185); *“Слово насправді повинно нести світло, а не морок”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 199); *“Прості слова, відмічаю з подивом, а яку непоборну силу таять!..”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 46);

2) протиставлення багато (позначення сукупності) – мало, що ґрунтується на актуалізації такого семантичного примітиву в семантиці концепту, як одне з багатьох: *“Як багато вигадано слів, – дивувався він. – Аби похвалити свої руки і своє лице, аби прославляти своє ім'я, аби виказувати свій розум... А насправді, в найважливішому, доста всього двох слів. У любові – так або ні. У вірі – так або ні. У правді – так або ні. У честі – так або ні. У смерті – так або ні”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 78); *“Слів багато, але є два, котрі екзистенційно визначають нашу сутність”* (“Чарунки днів”, 2023, сс. 177–178); *“Це (щоденники письменника – Г. М., В. З.) не валки слів, скошені, висушені і складені в акуратну копію жанру, це – різнотрав'я розмислів і вражень”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 14); *“Намул слів забирає ріка часу, проте залишає на дні руслу золотий пісок пам'яті”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 15); *згустки слів* (“Чарунки днів”, 2023, с. 149); *“Заважає лексика, огром слів. Їх так багато, наче мікробів, і це засилля здатне спричинити гарячку в голові і заморозити кров. Забудь про слова, пиши барвами, тонами, світлотінями. Менше словесності – більше картинності і співучості”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 191); *“Письмо – це проривання до думки крізь нетрі слів”* (“Єдин”, 2019, с. 26);

3) слово – мовчання: на відміну від інших письменників (наприклад, П. Мовчана, за спостереженнями (Скидан, 2021)), у яких відсутність голосу має виражену негативну конотацію, у Мирослава Дочинця спостерігаємо позитивне маркування мовчання, пор.: *“Ми більше промовляємо мовчанням, ніж потоком слів, і більше здобуємо в спокої, ніж у безугавній метушні... Паузи – це важливо. Бо пауза – це не трата енергії, а накопичення її. Це не рух, а вибір координат руху”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 132); *“Згодом приходиться уміти мовчати, коли є що сказати”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 41); *“Слухай слова – і почувеш мовчання”* (“Єдин”, 2019, с. 51); *“Слова нерідко мовляться, щоб заповнити тишу”* (“Єдин”, 2019, с. 135); *“Насправді слова тобі не належать. Тобі належить лише те, про що ти мовчиши”* (“Єдин”, 2019, с. 143); *“Помовчи, перш ніж сказати”* (“Єдин”, 2019, с. 151); *“Майстер не пише і не промовляє зайві слова”* (“Єдин”, 2019, с. 161); *вино слів і вино мовчання* (“Єдин”, 2019, с. 217); *“День без слів. Без чужих і без своїх. Золотий день”* (“Єдин”, 2019, с. 235);

4) слово усне (ненаписане) – слово писемне: *“Писати... Це намагатися словами врятувати зламаний світ”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 213); *“Смисл усякого письма в тому, щоб укріпити в людині дух доброчесності – найбільше з благ”* (“Вічник”, 2012, с. 159); *“Письмо – це проривання до думки крізь нетрі слів”* (“Єдин”, 2019, с. 26); *“...слова в голові нічого не коштують, а на папері, буває, що мають якусь ціну”* (“Світло семи днів”, 2018, с. 45); *“Старі тексти забув, а нові ще не придумав. От і живеш у міжрядді непрописаного, у міжчассі непромовленого, на межі неосмисленого, огорнутий музикою достного життя і ароматами живого слова...”* (“Чарунки днів”, 2023, с. 138); *“Сутність письменства дуже мудро передав наш Іван Величковський: “Слова бесіди, коли вона вільна і ясна, не*

чіпляються за зуби чи язик. Так і писемні слова – папір не повинні дерти” (“Світло семи днів”, 2018, с. 203);

5) слово – зброя і слово солов’їне: “Слів багато, але є два, котрі екзистенційно визначають нашу сутність. “Всупереч”. Усе, що захищено чи здобуто, це – всупереч. Всупереч історії, всупереч гіркій долі і чужій волі. Всупереч чужинським владарюванням і своїм продажним і жалюгідним владам. Всупереч обставинам, ситуаціям і тенденціям. Всупереч сірості, дурості й совковості. “Опір”. Це слово-інструмент, що впливає з першого. Слово, що породжувало інші – Запорізька і Карпатська Січі, гетьманщина, гайдамаччина, петлюрівщина, Крути, ОУН–УПА, схрони, повстанська армія, рятівний націоналізм, антирадянщина, майдани, добробати, волонтерство, опозиція, україноцентричність, європейський вибір.... “Всупереч” і “опір”. Ці два слова – наш ґрунт, наш дах, наша твердь у трясовині розхлябаного космополітичного болота, наша присяга перед прахом батьків і престолом Бога, що всупереч хижій історії зберіг нас і знову відкрив світові” (“Чарунки днів”, 2023, сс. 177–178); “Несолов’їні слова, що дримали досі в українському словнику (і поза словником) – Лють, Зненависть, Запеклість, Несамовитість, Сцукі – вирвалися звідти і стали в стрій, і воюють разом із людьми. А тьохкання солов’їв – трохи згодом...” (“Чарунки днів”, 2023, с. 191); “Слова в зимі тривоги нашої набувають усе більше надії на силу металу і духу” (“Чарунки днів”, 2023, с. 138); “Геній Черчилля інтуїтивно вибрав зброю, яка не на поверхні – в серці. ... він виступає в парламенті з промовою до нації, до англійців. І звичайними словами пояснює їх, чому треба ставати на цю смертельну битву до останнього британця. ... За ці пів години промови Англія стала іншою, змінилася формула її крові. “Неосяжна сила слова”, про яку мовив ще Гоголь, переінакишила людей, хід історії” (“Світло семи днів”, 2018, сс. 192–193); “Іншої зброї в Черчилля тоді не було. Але ця виявилася найпотужнішою” (“Світло семи днів”, 2018, с. 193); “Хтось воює за букву, хтось – за цифру, а хтось – за дух” (“Єдин”, 2019, с. 126).

Три засадничі моменти концепту слово у творчості Мирослава Дочинця, які ми вище описали, метафорично вербалізовані, що виявлено в таких мовних процесах, пов’язаних із ключовою лексемою слово чи його синонімами (загальномовними та/або контекстуальними): власне метафоризації (“... розлетілися хто куди. Він на крилах мелодій, я на крилах слів” (“Чарунки днів”, 2023, с. 141), зокрема персоніфікації (“Якщо писати просто неба, під деревом, прикущах дикої ружі, над потічком, опустивши босі ноги в траву, – то шум листя, дзюрчання води, щибетання птахів, запах квіття і свіжість зелені дивним чином переходять у письмо і поселяються між рядками, дихаючи разом із словами...” (“Єдин”, 2019, с. 61)) і метафоричних порівнянь: “... Там немає слів, цієї неподатливої, зрадливої глини. Там не треба читати й писати” (“Єдин”, 2019, с. 121); “Люблю писати історії, в яких слова грають, як інструменти в оркестрі” (“Єдин”, 2019, с. 81); “...слово, наче жолудь у м’який мох, упало в серце і там прокільчилося” (“Єдин”, 2019, с. 202); “Ось воно – слово, зрадів я. Таке ж смачне, хрустке і вітамінне, як і капуста з дубової бочки. Прихожани. Від свого – до свого” (“Чарунки днів”, 2023, с. 204); “Кожух сам собі ні теплий, ні холодний. Лише одягнений на тіло, стає теплим. Так і слова: самі по собі вони звичайні, невиразні, холодні, а пропущені через серце, вишикувані в гармонійний порядок, набувають тональності, випромінюють енергетику, гріють” (“Світло семи днів”, 2018, с. 199); “Часом здавалося, що мій рядок твердне, а слова кришаться на літери, як на пісок” (“Єдин”, 2019, с. 159); “...Алькатрас і альбатрос – схожі слова. Багато слів схожих. Часто між ними лише уявна межа. Як між свободою і несвободою.

Як між гусеницею і метеликом, що спочатку повзає, а потім літає...” (“Світло семи днів”, 2018, с. 161)).

Як показують наведені приклади, типовими для аналізованих творів є: 1) антропоморфна метафора, коли ознаки людини проєктуються на іншу реципієнтну зону: “І я пішов. І слова ті пішли за мною, ведучи за руку” (“Світло семи днів”, 2018, с. 122); “Зрілість слів: перестаси нарікати, судити, просити, натомість починаєш дякувати за все наперед” (“Єдин”, 2019, с. 248); 2) синестезійна метафора, найпродуктивніша – смаку і запаху: “Полуденкувати час. О, яке жадане, яке смачне се слово!” (“Вічник”, 2012, с. 56); “Буває, живеш день, тиждень, місяць зі звичайними, як хліб щоденний, словами. А потім – ураз – і прийде, вродиться на пустопаші свіже, пишне слово. Не слово, а цілий словоперстень. Як ось це – “без’їстів’я”. Мало того, що воно смачне, ситне, та ще й закосичене двома пелюстинками-апострофами. І ти пробуєш його на смак і запах, підживлюєш ним свій будень, як давньогрецький воїн кріпив себе ямбом Архілоха” (“Єдин”, 2019, с. 45); “Смак Слова і смакування іства” (“Чарунки днів”, 2023, с. 153); “Читаю – неначе смакую сласний, ароматний плід” (“Чарунки днів”, 2023, с. 169); “Колись букет називали “китицею квіття”. Слова ці аж пахнуть. Колись казали: “цмолити винце”. Які смачні слова” (“Єдин”, 2019, с. 207). У М. Дочинця натрапляємо на цілу мініатюру “Смак і посмак”, яка ґрунтується на цій метафорі і в якій увиразнюється мовне втілення досліджуваного концепту ще й на основі розгортання синонімії рядів: “Ех, втрачаємо смак до доброї їжі. Чи вона вже не та, чи ми інші, чи, може, слова не смачні... Кажемо “продукти”, а колись: провіянт, іство, істиво, їдло, їдження, харч, страва, наїдок, пожива, смачило, вариво, готовизна, смаколик, добрятина, лакомина, лакітки. Кажемо “приїом їжі”, а колись: споживання, снідання, полуднування, підвечірок, трапеза, учта, застілля, гостина, заживлення, підкріплення, перекус, почастунок, пригощення, призволення. Кажемо “рідина”, а колись: питво, трунок, зілля, божа роса. І не пили, а — попивали, підпивали, спивали, куштували, смакували, пригублювали, цідили, цмулили, потягували, лизькали. Та що там казати. Книш не паска, квас не вино...” (“Єдин”, 2019, с. 92).

Отже, спектр метафор у семантиці концепту слово досить широкий, що демонструє різні типи образного усвідомлення реалій-аналогів і свідчить про яскраві індивідуально-авторські асоціації та потрактування аналізованого концепту. Образний складник у наведених метафоричних контекстах увиразнений синонімами й лексичними новотворами з компонентом *слово* на зразок *словахить*, *словахідь*, *словоплідь* (“Чарунки днів”, 2023, с. 138), *словоперстень* (“Єдин”, 2019, с. 45), *словенята* (“Світло семи днів”, 2018, с. 194), *слово-діяти* (“Намагаюся не діссловити, а – слово-діяти” (“Чарунки днів”, 2023, с. 70).

Ціла низка індивідуальних смислів змістової будови концепту слово представлена епітетами: *проникливі слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 146), *ключове слово* (“Чарунки днів”, 2023, с. 156), *непромовлене слово* (“Чарунки днів”, 2023, с. 170), *промовлені і замовчувані слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 176), *слово фayne і смачне* (“Чарунки днів”, 2023, с. 188), *несолов’їні слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 191), *передші слова Андрія Ворона* (“Чарунки днів”, 2023, с. 194), *вічні слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 195); *задавлені слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 197), *слово мирне і войовниче* (“Чарунки днів”, 2023, с. 202), *смачні, мудрі, смішні, сумні, помічні, сильні, високі, красиві слова* (“Світло семи днів”, 2018, с. 19), *більш високі слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 6), *прості слова* (“Світло семи днів”, 2018, с. 193), *живне слово* (“Світло семи днів”, 2018, с. 195), *залізні слова* (“Світло семи днів”, 2018, с. 66), *прадавнє слово* (“Світло семи днів”, 2018, с. 90), *маміне слово* (“Світло семи днів”, 2018, с. 185),

ласкаві слова (“Вічник”, 2012, с. 141), дивні слова (“Вічник”, 2012, с. 144), прості, ваговиті й дзвінкі слова (“Вічник”, 2012, с. 159), слово живого життя (“Вічник”, 2012, с. 159), слова батька (“Єдин”, 2019, с. 7), материні і батькові слова (“Єдин”, 2019, с. 24), слова з Псалому 127 (“Єдин”, 2019, с. 38), свіже, пишне слово (“Єдин”, 2019, с. 45), бездонне, безбережне слово (ідеться про воду) (“Єдин”, 2019, с. 112), сині слова (писані синьою ручкою) (“Єдин”, 2019, с. 112), слів чужих – молодих, невідомих, кволих (“Єдин”, 2019, с. 113), зайві слова (“Єдин”, 2019, с. 161), віщі слова (“Єдин”, 2019, с. 201), питомо українські слова (“Єдин”, 2019, с. 208), чуже, холодне академічне слово, тепліше і мудріше наше слово (“Єдин”, 2019, с. 208), потаємне німе заздоровне слово нашої надії (“Єдин”, 2019, с. 216), вино слів і вино мовчання (“Єдин”, 2019, с. 217), тяжкі, глухі, сірі слова, слова легкі, високі, дзвінкі (“Єдин”, 2019, с. 230), натхненні слова (“Єдин”, 2019, с. 230), запашині і замашині “словенята” (“Світло семи днів”, 2018, с. 194) тощо.

Загалом серед епітетів у творах Мирослава Дочинця, як бачимо, переважають позитивно марковані, хоч із негативною конотацією теж доволі виразні. Звісно, цей перелік блідне порівняно з кількістю епітетів до статті *слово* в українському словнику епітетів, у якому подано майже 240 означень (Єрмоленко, 2012, сс. 313–318), чи у “Словнику мови творчих особистостей України” (2022, с. 650–653). Однак у низці епітетів М. Дочинця до лексеми *слово* ми виявили п’ять лексикографічно не зафіксованих: *несолов’їне, живне, безбережне, заздоровне, замашине*.

Поряд з епітетами, авторських утрочань зазнають також фразеологічні одиниці, у яких засвідчено вербалізатори концепту слово: “*Про свій гріх дрібної крадіжки теж замовляю слово*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 119); *ронив він зазвичай одне тільки слово* (“Чарунки днів”, 2023, с. 139); *не вистачає слів* (“Чарунки днів”, 2023, с. 141); “*Останнє слово за нами*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 154); *звиняйте на слові* (“Світло семи днів”, 2018, с. 33); “*Дай їй, долі, сказати своє слово. А твої слова най спочивають у голові*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 45); “*Схоплювався і біг до столу, намагаючись зловити слово за хвіст – і, траплялося, ловив*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 72); “*У мене не було більше слів..*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 76); “*Після цих слів фотографу забракло слів*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 133); “*Коли дивився на добру фотографію, то слова втрачають ясність*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 169), “*Я слово даю і ... знову записую її слова*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 185); “*Така сумирна, слова впоперек не скаже*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 188); “*Широкий рот – вузьке серце*” (“Світло семи днів”, 2018, с. 188); *Не ламатимеш чуже слово* (“Єдин”, 2019, с. 240); *хімерити словами – сказати просто і ясно* (“Чарунки днів”, 2023, с. 21); “*Поглянь на землю – яке насіння посіяв ти...*” – слова, що приходять у момент істини до героя серіалу” (“Чарунки днів”, 2023, сс. 184–185); “*При переході від слів до діла зникаємо безвісти*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 186); “*Слово теж раять. І розривають здоровий глузд. До декотрих, причому офіційних, не може звикнути ні вухо, ні розум. Наприклад: “Порушують правила і звичаї війни”*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 205); “*Слова чомусь увіп’ялися в пам’ять*” (“Чарунки днів”, 2023, с. 210); “*Я тут дома*”, – тихо відповів він, не боячись, що ріка забере його слова” (“Світло семи днів”, 2018, с. 95); “*Хоч слова й полова, зате старші за гроші...*” (“Вічник”, 2012, с. 72); “*Казані-переказані, чуті-перечуті (історії, спогади – Г. М., В. З.), але з них і слова не можна викинути, як із молитви*” (“Єдин”, 2019, с. 7); *зронити слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 23), *всього два слова* (“Чарунки днів”, 2023, с. 34); *спотикатися на словах* (“Чарунки днів”, 2023, с. 73). Часте апелювання до фразем із вербалізаторами концепту слово є свідченням його продуктивності й актуальності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки в аналізі семантичного змісту концепту слово й засобів його вербалізації в художній картині світу Мирослава Дочинця, наголосимо на тому, що:

1) концепт слово – наскрізний культурний концепт у творчості Мирослава Дочинця, пов'язаний із духовною сферою, із вірою й моральністю людини, що підтверджуються частотою вживання (як в інтертекстах – заголовках творів та їхніх епіграфах, так і безпосередньо в художній канві творів) і співзначеннями лексем-вербалізаторів цього концепту;

2) основним вербалізатором концепту слово є лексема *слово*, рідше – *письмо*, *звук*, *буква*, *мова*, *думка*, *голос*;

3) до ядра концепту належать такі художньо-семантичні наповнення: *слово – поняття*, *слово – мова*, *слово – мовлення*, *слово – висловлювання*, *слово – виступ*. Приядерну зону формують смисли *слово – народ*, *слово – правда*, *слово – брехня*, *слово – зброя*. Периферію становлять індивідуально-авторські потрактування: *слово – смак*, *слово – мовчання*, *слово – код*, *слово – божє творіння*, *знак духа*, *слово – загадка*, *магія*, *слово – емоція*, *слово – насолода*, *слово – натхнення*, *слово – жива істота*, *слово – світло і тепло*, *слово – живло*, *слово – життя*, *слово – вічність*, *слово – пам'ять*, *слово – національна ідея*, *слово – сила роду*. Усі ці складники концептополя актуалізують поняттєвий, образний і ціннісний компоненти в структурі концепту слово;

4) слово у творах Мирослава Дочинця – традиційно тривимірне: **містичне – креативне – дуалістичне**, тобто виступає основною субстанцією творення світу; інструментом для осягання людської душі, серця, матеріальним домом духа, виразником сили і слабкості людини; це не абстрактна категорія, а конкретний, часто олюднений образ із його божественною сутністю;

5) ці три засадничі моменти концепту слово у творчості Мирослава Дочинця метафорично вербалізовані у власне метафорах, порівняннях, персоніфікаціях, епітетах. Часто апелює письменник і до фразем із вербалізаторами цього концепту;

6) наведені в статті мікроконтексти з творів М. Дочинця виразно засвідчують залучення до концепту компонентів морально-етичного й ментального планів, пов'язаних із реалізацією дихтомій своє – чуже, добро – зло, правда – брехня з ототожненням слова з людиною, з її народом. Це виходить за межі тлумачення цього концепту, вербалізованого в українських тлумачних словниках, і засвідчує його оригінальність у когнітивному континуумі, його глибоке філософське підґрунтя, втаємничену сутність і архетипний характер, що зумовлено тяжінням письменника до фольклорного, християнського сприйняття довкілля.

Перспективним вважаємо аналіз ще не досліджених художніх творів Мирослава Дочинця або інших українських письменників другої половини ХХ – початку ХХІ століття на предмет вияву нових вербалізаторів концепту слово для повнішого опису континууму в дискурсивному розгортанні семантико-когнітивного змісту цього концепту з метою пізнання глибинних смислів національної концептосфери.

ЛІТЕРАТУРА

- Бибик, С. П. (2008). Побутовізм як лінгвокультурема. *Наукові записки. Серія "Філологічна"*, 10, 31–36.
- Вільчинська, Т.П. (2008). *Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст.*: монографія. Джура.
- Гладир, Ю. Ф. (2013). *Концепт слово у поезії Миколи Вінграновського* [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://litzbirnyk.com.ua/wpcontent/uploads/2013/11/4.4.8.pdf>

- Голобородько, К. (2011). Концепт слово в художньо-семантичній площині поезії Олександра Олеся. *Незгасимий словосвіт: збірник наукових праць на пошану професора В. С. Калашиника. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*. 417–418.
- Голубовська, І. О. (2016). Лінгвокультурні концепти у мовній картині світу українського етносу. *XX–XXI століття: жанрово-стильові лінгвістичні метаморфози в українській мові та літературі: колективна монографія. ОломоуцVUP*. 71–95.
- Єрмоленко, С. Я., Єрмоленко, В. І., Бибик, С. П. (2012). *Новий словник епітетів української мови*. Грамота.
- Єрмоленко, С. Я. (2020). Мовно-естетичний знак слово в українській поезії XIX – XX століть. *Культура слова*, 2, 7–21.
- Єрмоленко, С. Я. (1989). Неокраєне крило Слова: мотив слова в поезії Шевченка. *Мовознавство*. 2. 11–18.
- Єрмоленко, С. Я. (2019). Слово Т. Шевченка vs слово П. Куліша: джерела національної ідентичності. *Українська мова*, 4, 3–13.
- Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури: словник-довідник*. Довіра.
- Заремська, І. М. (2012). Вербалізація концепту “мова” в публіцистичних творах Ліни Костенко. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*, 4, 103–109.
- Ірчишина, М. (2021). Інтерпретація концепту: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 39(1), 226–231.
- Кононенко, В. І. (2021). *Прагматика художнього тексту: пошуки новостиллю: монографія*. Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника.
- Мех, Н. О. (2008). *Інтерпретація концептів слово, мова в українській культурній традиції*. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди.
- Мех, Н.О. (2010). Лінгвокультурологема ЛОГОС у поетичному світі Ліни Костенко. *Культура слова*, 73, 49–53.
- Мех, Н. (2020). *Одвічні слова української культури: Словник з історії української літературної мови кінця XVIII – початку XXI ст.: базові концепти*. Фоліант.
- Мочалова, Н. С. (2015). Концепт слово в українській мовній картині світу. *Гуманітарний вісник НУК*, 8, 39–41.
- Номис, М. (1993). *Українські приказки, прислів'я і таке інше*. Бескид.
- Огар, А. (2015). Вербалізація концепту слово (на матеріалі роману Раїси Іванченко “Отрута для княгині”). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія “Філологія”*, 36, 78–87.
- Мойсієнко, А. (2008). *Мова як світ світів. Поетика текстових структур*.
- Мойсієнко, А. К. (2006). *Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша: [монографія]*. Видавництво “Сталь”.
- Скаб, М. В. (2023). Біблійність як універсалія українського художнього дискурсу. *Українська мова*, 1, 20–31.
- Скаб, М. (2008). *Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія*. Рута.
- Скаб, М. (2007). Словотвірні потенції слова як концептовиражальний засіб. *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія, XV–XVIII*, 478–482.

- Скидан, Я. А. (2021). Концепт слово в поетичній картині світу П. Мовчана. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 49(2), 4–7.
- Слободян, М. В. (2010). Концепт як одиниця когнітивних досліджень. *Наукові записки. Серія “Філологічна”. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22–23 квітня 2010 року “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість”*, 16, 276–284.
- Словник мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття (2022). Інститут української мови.
- Словник української мови: в 11 томах (1978). Наукова думка. Т. 9.
- Фаріон, І. Д. (2012). *Шевченків концепт “слово” у рецепції Дмитра Донцова*. Слово – меч духовний. Вид-во Львівської політехніки. 10–32.
- Федурко, М. (2014). Феномен мови-слова у просторі Шевченкового світу. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць*, Посвіт, 68–77.
- Черненко, О. І. (2021). *Концептополе духовні цінності в ідіостилі Віктора Бойка*. [Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі за спеціальністю 035 Філологія, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди].
- Шевченко, Л. Л. (2022). Деякі аспекти мовного втілення текстових концептів (на матеріалі провідних концептів Нового Заповіту). *Мовознавство*, 6, 48–63.
- Schwarz, M. (1996). *Einführung in die kognitive Linguistik*. Tübingen, Basel: Francke.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Дочинець, М. (2012). *Вічник. Сповідь на перевалі духу*. Карпатська вежа.
- Дочинець, М. (2019). *Єдин: прозові мініатюри*. Карпатська вежа.
- Дочинець, М. (2017). *Світильник слова. Книга життя. Життя книги*. Карпатська вежа.
- Дочинець, М. (2018). *Світло семи днів. Маленькі історії для душі*. Карпатська вежа.
- Дочинець, М. І. (2023). *Чарунки днів. Книга спостережень*. Карпатська вежа.

REFERENCES

- Bybyk, S. P. (2008). Pobutovizm yak linhvokulturema. *Naukovi zapysky. Seriiia “Filolohichna”*, 10, 31–36.
- Vilchynska, T. P. (2008). *Kontseptualizatsiia sakralnogo v ukrainiskii poetychnii movi XVII–XVIII st.: monohrafiia*. Dzhura.
- Hladyr, Yu. F. (2013). Kontsept slovo u poezii Mykoly Vinhranovskoho [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu : <http://litzbirnyk.com.ua/wpcontent/uploads/2013/11/4.4.8.pdf>
- Holoborodko, K. (2011). Kontsept SLOVO v khudozhno-semantichnii ploshchyni poezii Oleksandra Olesia. *Nezghasymyi SLOVOSVIT: zbirnyk naukovykh prats na poshanu profesora V. S. Kalashnyka*. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. 417–418.
- Holubovska, I. O. (2016). Linhvokulturni kontsepty u movnii kartyni svitu ukrainiskoho etnosu. *XX–XXI stolittia: zhanrovo-stylovi linhvistychni metamorfozy v ukrainiskii movi ta literaturi: kolektyvna monohrafiia*. OlomoucVUP, 71–95.
- Yermolenko, S. Ia., Yermolenko, V. I., Bybyk, S.P. (2012). *Novyi slovnyk epitetiv ukrainiskoi movy*. Hramota.
- Yermolenko, S. Ia. (2020). Movno-estetychnyi znak SLOVO v ukrainiskii poezii XIX – XX stolit. *Kultura slova*, 2, 7–21.

- Yermolenko, S. Ia. (1989). Neokraiane krylo Slova: motiv slova v poezii Shevchenka. *Movoznavstvo*. 2. 11–18.
- Yermolenko, S. Ia. (2019). Slovo T. Shevchenka vs slovo P. Kulisha: dzherela natsionalnoi identychnosti. *Ukrainska mova*. 4. 3–13.
- Zhaivoronok, V. V. (2006). Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk. Dovira.
- Zaremska, I. M. (2012). Verbalizatsiia kontseptu “mova” v publitsystychnykh tvorakh Liny Kostenko. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 8. Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. 4. 103–109.
- Irchyshyna, M. (2021). Interpretatsiia kontseptu: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 39 (1), 226–231.
- Kononenko, V. I. (2021). *Prahmatyka khudozhnoho tekstu: poshuky novostyliu: monohrafiia*. Prykarp. nats. un-t im. Vasylia Stefanyka.
- Mekh, N. O. (2008). *Interpretatsiia kontseptiv slovo, mova v ukrainskii kulturnii tradytsii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi: Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet im. H.S. Skovorody.
- Mekh, N. O. (2010). Linhvokulturolohema LOHOS u poetychnomu sviti Liny Kostenko. *Kultura slova*. 73. 49–53.
- Mekh, N. (2020). Odvichni slova ukrainskoi kultury: Slovnyk z istorii ukrainskoi literaturnoi movy kintsia KhVIII – pochatku KhKhI st.: bazovi kontsepty. Kyiv: Foliant. 472 s.
- Mochalova, N.S. (2015). Kontsept slovo v ukrainskyi movnii kartyni svitu. *Humanitarnyi visnyk NUK*, 8, 39–41.
- Nomys, M. (1993). *Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe*. Toronto – Kyiv: Beskyd. 226 s.
- Ohar, A. (2015). Verbalizatsiia kontseptu slovo (na materiali romanu Raisy Ivanchenko “Otruta dlia kniahyni”). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia “Filolohiia”*, 36, 78–87.
- Moisiienko, A. (2008). Mova yak svit svitiv. *Poetyka tekstovykh struktur*.
- Moisiienko, A. K. (2006). *Slovo v apertseptsiinii systemi poetychnoho tekstu. Dekoduvannia Shevchenkovoho virsha: [monohrafiia]*. Vydavnytstvo “Stal”.
- Skab, M. V. (2023). Bibliinist yak universaliiia ukrainskoho khudozhnoho dyskursu. *Ukrainska mova*, 1, 20–31.
- Skab, M. (2008). *Zakonomirnosti kontseptualizatsii ta movnoi katehoryzatsii sakralnoi sfery: monohrafiia*. Ruta.
- Skab, M. (2007). Slovtvirni potentsii slova yak kontseptovyrazhalnyi zasib. *Visnyk Prykarpatskoho nats. un-tu imeni Vasylia Stefanyka. Filolohiia. XV–XVIII*. 78–82.
- Skydan, Ya. A. (2021). Kontsept SLOVO v poetychnii kartyni svitu P. Movchana. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia: Filolohiia*. 49(2). 4–7.
- Slobodian, M. V. (2010). *Kontsept yak odyntsia kohnityvnykh doslidzhen. Naukovi zapysky. Seriiia “Filolohichna”. Materialy mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii 22–23 kvitnia 2010 roku “Mizhkulturna komunikatsiia: mova – kultura – osobystist”*, 16, 276–284.
- Slovnyk movy tvorchykh osobystosti Ukrainy druhoi polovyny KhKh – pochatku KhKhI stolittia (2022). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy.
- Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh (1978). Naukova dumka. T. 9.
- Farion, I. D. (2012). Shevchenkiv kontsept “slovo” u retseptsi Dmytra Dontsova. Slovo – mech dukhovnyi. *Vyd-vo Lvivskoi politekhniki*, 10–32.
- Fedurko, M. (2014). Fenomen movy-slova u prostori Shevchenkovoho svitu. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri: zb. nauk. prats*. Posvit, 68–77.

- Chernenko, O. I. (2021). *Kontseptopole DUKHOVNI TSINNOSTI v idiosyli Viktora Boika*. [Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii v haluzi za spetsialnistiu 035 Filolohiia, Kharkivskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody].
- Shevchenko, L. L. (2022). Deiaki aspekty movnoho vtilennia tekstovykh kontseptiv (na materialy providnykh kontseptiv Novoho Zapovitu). *Movoznavstvo*, 6, 48–63.
- Schwarz, M. (1996). Einführung in die kognitive Linguistik. Tübingen, Basel: Francke.

DZHERELA ILIUSTRATYVNOHO MATERIALU

- Dochynets, M. (2012). Vichnyk. Spovid na perevali dukhu. Karpatska vezha.
- Dochynets, M. (2019). Yedyn: prozovi miniatiury. ukachevo: Karpatska vezha.
- Dochynets, M. (2017). Svitylnyk slova. Knyha zhyttia. Zhyttia knyhy. Karpatska vezha.
- Dochynets, M. (2018). Svitlo semy dniv. Malenki istorii dlia dushi. Karpatska vezha.
- Dochynets, M. I. (2023). Charunky dniv. Knyha sposterezhen. Karpatska vezha.

Дата надходження до редакції 12.05.2023

Ухвалено до друку 22.06.2023

Відомості про авторів

<p>Мінчак Галина Богданівна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет</p> <p>e-mail: minchakgb@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>лексична семантика, політичний дискурс, художній дискурс, комунікативна девіатологія</p>
<p>Заскалета Валентина Петрівна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет</p> <p>e-mail: v_zaskaleta@ukr.net</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>історичний гіпотаксис, методика викладання мови, дериватологія, лексична семантика, діалектологія</p>